

LA PERVIVENCIA DEL DERECHO FORAL VALENCIANO
TRAS LOS DECRETOS DE NUEVA PLANTA: CONTRIBUCIÓN
AL ESTUDIO DE LA PRÁCTICA FORENSE DEL SIGLO XVIII,
D'A. MASFERRER¹

Ens congratula fer-nos ressò d'un estudi monogràfic sobre un tema tan suggestiu com escassament analitzat per la historiografia jurídica: la pervivència del dret foral valencià després dels decrets de Nova Planta.

L'autor estructura el seu treball en tres amplis capítols, precedits d'una aclaridora introducció.

En el primer aborda la qüestió del Decret de Nova Planta i la no-devolució dels furs. En aquest, el doctor Masferrer, després d'advertir que el seu propòsit no és exposar el contingut o els vaivens que va experimentar el decret esmentat, adverteix que el seu interès se centra a determinar la veracitat de l'afirmació —«indiscutible i indiscutida» per la historiografia— que manté que des del 1707 el regne de València no només va haver de sotmetre's a la Nova Planta, sinó que, des d'aleshores, els tribunals únicament podien aplicar el dret castellà per a la resolució dels litigis (p. 36-37). En aquest sentit, l'autor, sense negar «que buena parte del derecho foral perdió definitivamente su vigencia oficial, ocupando su lugar el derecho castellano», manté que no per això es pot afirmar que durant el segle XVIII el dret foral perdés tota la seva vigència i eficàcia en l'àmbit de l'esfera privada o civil. I és precisament en aquest àmbit on centra el seu estudi a través d'una triple via: les alegacions jurídiques, àmpliament consultades per l'autor, les sentències judicials i les fonts bibliogràfiques i doctrinals, realitats que poden verificar el paper que va tenir l'antic dret foral o la presència del *ius commune* en la praxi foral.

El següent capítol, el dedica a l'estudi i la verificació de la vigència oficial del dret privat castellà a partir del 1707. En primer terme, l'autor adverteix de

1. Madrid, Dykinson, 2008, 223 p.

l'existència de decrets de Nova Planta posteriors al primigeni de 28 de juny de 1707, que va significar la conservació del dret foral per part de la noblesa i el clergat, i això li permet, d'entrada, poder afirmar «que no sería correcto afirmar que el derecho foral valenciano hubiera perdido completamente su vigencia oficial», encara que aquests privilegis fossin meres excepcions de caràcter personal o territorial (p. 44), cosa que no va impedir que, ja al final del segle XVIII, juristes com Fernández de Mesa o Berni i Català poguessin sostenir la vigència oficial dels *Fori Valentiae*. En aquest sentit, Berni va subscriure que «casi todos los expedientes dimanaban de antiguos fueros y práctica diferente de la de Castilla» (p. 47).

A aquest interès, o a aquesta vigència del dret de València, va poder deure's, com sosté l'autor —segons la meua opinió, encertadament—, la publicació d'obres de bibliografia jurídica valenciana de la talla del *Theatrum jurisprudentiae* de Bas i Galceran, publicada el 1742, o les *Observationes* de Crespi de Valldaura, del 1730, cosa que pot donar a entendre l'aplicació del *ius proprium* en els processos posteriors al 1707, enfront de la legislació castellana, escassament coneguda pels magistrats valencians, versats més en l'estudi del *ius commune*.

Aquesta realitat no impedeix que es pugui afirmar, com exposa clarament el doctor Masferrer, «que era el castellano el derecho que gozaba de una vigencia oficial preeminente a partir de 1707» (p. 62), cosa que va determinar que aparegués denominat com a *dret general* o *dret comú*, en contraposició amb el dret especial, foral o municipal.

El tercer capítol aborda el tema central de la monografia: la vigència efectiva del dret en la València del segle XVIII, això és, verificar quin va ser el dret utilitzat en la pràctica forense, sia en els processos iniciats amb anterioritat o posterioritat al Decret, sia en els negocis celebrats mentre era vigent el Decret de Nova Planta.

Amb relació als processos iniciats amb anterioritat al decret esmentat, no hi ha dubte que aquests es regien pels antics *Fori Valentiae*. Més dificultats hi ha a determinar quin dret s'aplicava en els processos iniciats amb posterioritat al Decret. Per a aclarir degudament aquesta àrdua qüestió, l'autor delimita els processos o les causes que concernien els negocis jurídics celebrats en l'època foral, en les quals, a la vista dels processos consultats en l'Arxiu del Regne de València i de les al·legacions dels lletrats (p. 81), «en estas causas, ciertamente elevadas en número, se alegaba y aplicaba el derecho foral valenciano, por mucho que éste llevara abolido más de medio siglo» (p. 78), de les relacions jurídiques sorgides amb posterioritat al 1707, on es pot constatar que, en introduir el dret castellà el sistema de fonts provinent de l'*Ordenamiento de Alcalá*, que

permetia la vigència i el desenvolupament d'institucions genuïnament forals d'arrel consuetudinària, es podia continuar al·legant i aplicant el dret valencià en el seu vessant consuetudinari (p. 88-89), com, per exemple, en la institució del quindecenni.

Un cop analitzades les causes per les quals es va continuar al·legant i aplicant el dret foral, l'autor es fa les següents preguntes: com es va al·legar i aplicar aquest dret davant dels tribunals?, quines fonts normatives gaudien de major predicament?, quin paper va tenir la jurisprudència o la doctrina foral?

Amb relació a l'aplicació de la llei foral, l'autor adverteix que els lletrats valencians van ser els primers a reconèixer la seva supremacia enfront de qual-sevol font (p. 95), per la qual cosa procuraven aplicar «al peu de la lletra» el tenor dels preceptes del *iure municipale*.

Una vegada els lletrats havien al·legat els preceptes forals oportuns, recorrien a un criteri d'autoritat: la *communis opinio doctorum*, esgrimida no només per a dotar de veracitat les seves argumentacions legals, sinó, com apunta l'autor, per a «construir una argumentación cuya fundamentación no sólo se conformara con los *Furs*, esto es, con el derecho municipal, sino también con el castellano (o real) y el común (o romano-canónico)» (p. 109).

Al seu torn, les al·legacions o el recurs a les fons del dret foral van ser una constant en l'àmbit de la praxi jurídica del segle XVIII, ja que els lletrats entenien que aquest no només conformava un ordenament supletori, sinó també una font vàlida d'interpretació jurídica d'un dret, el foral, en plena connivència amb el dret romà canònic.

L'àmbit i la influència del precedent judicial van tenir, com demostra l'autor, la transcendència de «no sólo [...] probar las afirmaciones e interpretaciones legales realizadas por las partes, sino demostrar que una determinada institución [...] lejos de ser una entelequia jurídica, constituía una institución viva y actual, [...] habida cuenta de que el derecho [...] sólo podía ser aplicado en el foro si se demostraba previamente su efectivo uso» (p. 122), i més quan, per a alguns autors, les sentències dels tribunals inferiors i les del Suprem Consell d'Aragó tenien la consideració de llei, i no només la de costum (p. 124).

Pel que fa a l'aplicació del dret castellà en la pràctica forense posterior al decret abolicionista, l'autor diu, després d'advertir que seria un error pensar que aquest a penes va ser objecte d'aplicació amb posterioritat a la promulgació del Decret, que «no por ello dejaba de alegarse la doctrina valenciana, que en este caso, lejos de erigirse en punto de referencia fundamental para la interpretación de los preceptos normativos aplicables, mantuvo —encara que no siempre— su importancia merced al influjo que el *ius commune* seguiría ejerciendo en la práctica forense del siglo XVIII» (p. 127).

Una vegada exposades amb rigor i claredat expositiva les línies argumentals de la seva investigació, l'autor clou l'obra amb unes aclaridores reflexions finals que serveixen per a reforçar el fil conductor del seu treball.

Finalment, l'autor adjunta uns extensos índexs de juristes i lletrats valencians del segle XVIII (p. 145-163), de les fonts normatives consultades (p. 164-182), de les fonts doctrinals (p. 182-185), de les fonts forenses (p. 185-212) i de la bibliografia utilitzada (p. 212-223).

Cal concloure aquesta recensió mantenint que, des del punt de vista metodològic, l'estudi del doctor Masferrer, en constatar la pervivència del dret foral valencià tant en l'àmbit doctrinal com en la praxi jurídica des d'una perspectiva practicoteòrica (al·legacions, sentències i bibliografia jurídica), permet que adquireixin plena vigència les consideracions del professor Vismara, que afirmava: «La historia del derecho no puede ser reconstruida, en primer lugar, más que sobre las fuentes normativas, sobre la jurisprudencia y, más todavía, sobre aquel cúmulo de cada uno de los testimonios de actos y negocios, infinito y, a veces, desalentador, en el cual, más allá del velo de las rituales fórmulas repetidas, es dado vislumbrar directamente de la vida jurídica y social del pasado [...] Es, sin duda, indispensable un conocimiento de los pormenores que resultan de los documentos, ya que sólo de la multiplicidad de los datos se puede llegar a la unidad de la reconstrucción histórica [...]»²

Tenint en compte això exposat, creiem que no és aventurat afirmar que ens trobem davant d'una obra que, pel seu rigor metodològic i, fonamentalment, per les conclusions a les quals arriba l'autor, es pot convertir en un referent de la historiografia jurídica espanyola.

Juan Alfredo Obarrio Moreno
Universitat de València

2. G. VISMARA, «La norma e lo spirito nella storia del diritto successorio», a G. VISMARA, *Famiglia e successioni nella storia del Diritto*, 3a ed., Roma, Studium, 1978, p. 80-81.